

Verliefd op de IJsselvallei

Arvid van der Wolf in de Stentor van 24 februari 2007

De IJsselvallei, dichters hebben er lyrisch over geschreven, boeren wonen en werken er met liefde. Wie er doorheen reist valt het onmiddellijk op: hier moeten bergen geld zijn verdiend in het verleden, want de woonhuizen bij de boerderijen zijn net villa's. Het is echter vooral vergane glorie, veel hoeven zijn in verval. Daar doet de nieuwe Stichting IJsselhoeven nu wat aan. "De herinnering aan een rijk verleden mag niet verloren gaan."

Wie wordt er nou niet verliefd op de IJsselvallei tussen pakweg Hattem en Deventer. Chique boerderijen, dromerige kolken, fleurige boomgaarden en rustieke dijkhuisjes langs een idyllische rivier. Echt alles wat een romantisch hartje begeert.

Willemien en Jetse Hartmans zijn er eind negentiger jaren voor gevallen.

Voor h aar, boerendochter uit de Achterhoek en dus opgegroeid in het coulissenlandschap, logisch. Voor h em, boerenzoon uit de weidse Flevopolder, niet. Toen het akkerbouwbedrijf van het echtpaar in 1999 wegens een gebrek aan opvolging van de hand werd gedaan, had hij best willen verhuizen naar een kop-hals-romp-boerderij in het noorden, waar zijn roots liggen. "Maar dat wilde Willemien niet. Ze zei: ik ga zo'n grote keet niet poetsen."

De 'keet' die ze nu moet poetsen, is overigens ook de kleinste niet. Maar die staat wel in een heel andere streek, in Nijbroek, middenin de westelijke IJsselstreek, een gebied dat ontegenzeggelijk lieflijker is dan het vlakke en harde platteland in het hoge noorden. Het echtpaar leerde de streek beter kennen toen het er, op weg naar familie in de Achterhoek vanuit de Flevopolder, met de auto vaak doorheen kwam. Toen Friesland of Groningen geen gedeelde ambitie bleek te zijn, kon het IJsselgebied w el gezamenlijke enthousiasme losmaken.

"Het is zichtbaar dat het een rijk gebied is geweest met ongekende agrarische mogelijkheden, met name tijdens de zogenoemde champagnejaren midden negentiende eeuw. Toen zijn aan veel boerderijen prachtige, luxe voorhuizen gebouwd met fraaie ornamenten. Maar, er is veel vergane glorie. Een aantal hoeven is sterk verwaarloosd. Gelukkig is er steeds meer oog voor, er wordt flink vernieuwd, waardoor het karakteristieke beeld van de IJsselvallei met zijn hoeven behouden blijft." Na een tijdje oriënteren op die typische T-boerderijen - zo genoemd omdat de voorhuizen dwars op de boerderij staan - viel het oog van Jetse en Willemien Hartmans op de Blankemate in Nijbroek. Een echte IJsselhoeve, zij het dat aan het gestileerde voorhuis een serre is gebouwd. "Willemien viel meteen voor de grote beukenboom in de tuin", plaagt Jetse. Zij zal het niet ontkennen. "Maar toch ook voor de sfeer van huis en boerderij, voor de ruimten en de historie, die er voelbaar is."

De Hartmans' wonen er nu zeven jaar, hij houdt zich onder meer bezig met het veredelen van aardappelen en zij onder meer met schilderen. Nu al zouden ze geen afscheid meer kunnen nemen van de hoeve uit 1890 met haar fraaie woonkeuken met moza iek-vloer, kamers met uitkijkjes en gebeeldhouwde deuren met glasgravures en smeedijzerwerk en schuren met een drie-beukige constructie, en zeker ook niet van de tuin aan de rand van het vroegere Nijbroekse moerasgebied. Willemien Hartmans: "Binnen ervaar je een zee van ruimte, en als je naar buiten kijkt weidsheid en variëteit."

Overigens, die schoonheid op de Blankemate werd pas weer helemaal zichtbaar na jaren "spitten, schuren, pleisteren, stukadoren, hakken en poetsen." Alles is aangeraakt, van fundering tot luiken. Willemien: "De bewoners voor ons hebben veel gedaan, maar een oude hoeve moet je nou eenmaal om de zoveel tijd goed aanpakken. Het was een pokkenwerk."

Al werkende weg beseften ze beiden hoe kostbaar een IJsselhoeve is en hoe behoedzaam je moet omgaan met historie. "Zelf wilden we de serre aan ons voorhuis die in slechte staat verkeerde afbreken. Maar de gemeente Voorst, die zeer voortvarend is bij het behoud van monumenten, overtuigde ons dat die serre paste in het historische beeld. We hebben hem dus laten zitten en opgeknapt." Ze genieten nu van een hoeve met het comfort van het heden, maar met de grandeur van het verleden.

Jetse: "Al toen we hier door het gebied reden om naar een huis te zoeken zagen we dat een aantal hoeven in deze streek niet in goede staat verkeert en dat vele door verbouwingen zijn verramsjt, vaak met de beste bedoelingen." Willemien: "Daarbij speelt mee dat boeren een vrijgevochten volkje zijn en weerstand hebben tegen overheidsbemoeienis. Ze moeten hun brood verdienen en dan wil je niet door Monumentenzorg op de vingers worden gekeken. Daar komt bij dat het door het grotendeels

verdwijnen van fruitteelt en akkerbouw in deze streek moeilijk is een hoeve rendabel te maken, dus dan denk je niet aan grote investeringen in je huis."

"De schaduwkant daarvan is dat verwaarlozing op den duur het einde van een hoeve kan inluiden. Verschillende IJssel-boerderijen zijn in de afgelopen decennia gesloopt, ook die van ons stond op de nominatie. Eeuwig zonde. Dat gevoel heb ik steeds gehad toen wij onze boerderij aan het verbouwen waren. En ik vroeg me ook steeds af: zouden andere bewoners van het gebied dat dan niet hebben?" Haar man Jetse: "Tijdens onze verbouwing hebben we een ontdekkingsreis gemaakt door de streek en zijn we, om te leren, veel op bezoek geweest bij andere bewoners met dezelfde bouwproblemen, van Veessen tot Olst. Toen kwam in ons op dat je misschien wel iets moet doen om hoeven te redden van de ondergang. Gelukkig waren er veel meer mensen die dachten zoals wij."

Uiteindelijk heeft dat geleid tot een serie formele gesprekken tussen bewoners in de streek, en in 2003 tot de oprichting van de Stichting IJsselhoeven waarbij nu meer dan zeventig bewoners van de IJsselstreek actief betrokken zijn.

Willemien Hartmans, voorzitter van de nieuwe Stichting, is blij dat ook de autochtone bewoners - in de streek komt nu de helft van de mensen van buitenaf - zo goed meedoen. Aan de andere kant zegt ze weleens wantrouwen te ontmoeten, bij mensen die in de streek zijn opgegroeid en dan zeggen: "Het zijn toch vooral de rijke lui die zich dit kunnen permitteren". "Natuurlijk is er geld voor nodig om een hoeve te restaureren, ook bij ons heeft het heel wat gekost, maar dat is het toch niet alleen. Het gaat je toch vooral om dat de rijke cultuur die zo typisch is voor deze streek te beschermen. En dat is geen privilege van een individu. Dat is een kwestie van behoud van een algemeen cultuurofgoed."

Jetse: "Het gaat overigens om meer nog dan de IJssel-hoeven. Het gaat ook om het creëren van nieuwe economische functies in de streek, die er nu onvoldoende zijn. Vroeger leefde dit gebied in sterke samenhang met de steden eromheen, Deventer, Zwolle en Apeldoorn. De boeren leverden daar landbouwproducten voor, en als reactie daarop ontstonden zowel hier als in de steden agrarisch werkende industrieën. Maar die zijn allemaal verdwenen. Vooral na de oorlog is het hard gegaan. De prachtige zuivelfabriek van Terwolde is weg, alle boterfabrieken zijn weg, de groenten- en fruitveilingen zijn weg. Daar willen we iets voor in de plaats brengen."

Om nieuwe activiteiten in de streek te ontwikkelen is een Naamloze Vennootschap in voorbereiding à la de succesvolle NV Bergkwartier in Deventer, die in de historische binnenstad van Deventer een compleet stadskwartier heeft gerestaureerd en nu exploiteert.

Jetse Hartmans: "We denken aan een alliantie tussen platteland en stad, waarin je van elkaar kunt profiteren. Misschien betekent dat aansluiting bij de NV Bergkwartier, of anders een eigen NV oprichten die fondsen verzamelt, door aandelenuitgifte, giften, subsidies, en dan zelf initiatieven ontplooit. We kunnen dan zelf bedreigde hoeves aankopen, opknappen en opnieuw in exploitatie geven."

"We zouden er kleinschalige plattelandsbestemming in kunnen vestigen, misschien een atelier, een klein museum of theater, een zorgboerderij, bed & breakfast of een architectenbureau. Op zo'n manier kun je die trotse hoeven behouden, en de streek tegelijk levendig te houden."

Jetse en Willemien Hartmans zeggen 'geraakt' te worden door reacties die dit oproept bij de oorspronkelijke bewoners van de streek. "We hoorden laatst een vrouw die hier was opgegroeid zeggen: ik kan in deze streek nog steeds de sfeer proeven die ik er als meisje van veertien heb ervaren." Willemien: "Ik kan me dat heel goed voorstellen. Het is hier zóó mooi allemaal dat het soms niet te geloven is." Je bent verliefd op een streek of je bent het niet.

Shoppende boerinnen in Parijs

De IJsselvallei was in de negentiende eeuw zó rijk, dat er wordt gesproken van de 'champagnejaren'. Het verhaal gaat dat boerinnen uitstapjes naar Parijs maakten, in het gezelschap van hun mannen, die er puur voor de lol viool gingen spelen. Verder zochten de mannen er misschien wel mooie dingen om de prachtige woonhuizen die ze aan hun hoeven hadden gebouwd extra te versieren. Mooie windveren, gebeeldhouwde deuren, elementen voor landschapstuinen, niets was te gek om de hoeven en de omgeving te verfraaien.

De bruisende welvaart in de vallei, waar wordt geboerd op rijke rivierklei, ontstond in de negentiende eeuw vooral door flinke toename van de West-Europese bevolking en een daarmee samenhangende stijgende vraag naar runderen, zuivelproducten, haver en aardappelen. Die toestand duurde tot ver in de tweede helft van de negentiende eeuw, toen goedkope Amerikaanse graanproducten, door de stoomvaart, de Europese markten overspoelden. Toch bleef ook na die jaren de welvaart in de IJsselvallei op peil, dankzij veehouderij van kwaliteit en het verbouwen van rogge, suikerbieten en aardappelen. Daarnaast werd fruitteelt, lang een kenmerkend product voor de IJsselvallei, steeds belangrijker. Dit is zo gebleven tot in de jaren zestig. De fruitteelt is nu grotendeels verdwenen,

evenals de akkerbouw. Er is alleen nog melkveehouderij. Karakteristiek voor de IJsselvallei is lang het fokken van roodbonte koeien geweest, die behoorden tot het beroemde Maas Rijn en IJsselvee(MRIJ). De roodbonte koe is voorbijgestreefd door buitenlandse collega's die meer melk geven. Maar nog altijd zijn er boeren in de IJsselstreek die het MRIJ-ras trouw zijn gebleven. De typische roodbonte grazers zijn er dus nog altijd te zien, en ook die eens zo trotse hoeven.

Hoe wordt de IJsselvallei gered?

Met vier projecten is de Stichting IJsselhoeven, onder leiding van Gerard Hendrix uit Terwolde, bezig gebouwen en erven aan te pakken en daaromheen nieuwe economische en culturele functies te creëren en daarmee de karakteristieke IJsselvallei te behouden voor de toekomst.

1. Het Rode project. Dit is gericht op behoud van de 150 IJsselhoeven, waarvan driekwart niet in goede staat is, en onder die driekwart een stuk of dertig zelfs in zorgwekkende staat. Nog dit jaar komt een plan tot uitvoering voor onderhoud. Daarvoor is drie ton aan subsidie beschikbaar, van verschillende subsidiegevers, van de provincie tot culturele fondsen. Plannen voor totale restauratie van vervallen hoeven zijn in de maak.

2. Het Groene project. Dit voorziet in het (historisch) herstel van erven bij boerderijen, onder meer door het terugbrengen of restaureren van Engelse landschapstuinen, waterputten, bakkerijhuisjes etc. Dit, gesubsidieerde, project is afgelopen maand gestart.

3. Het Cultuurproject. Dit jaar wordt op een bijzondere locatie- welke is nog niet bekend- een theatervoorstelling over de IJsselvallei gepresenteerd, waarin amateurs uit de streek en professionals nauw samenwerken. Net afgelopen maand zijn de repetities gestart in Deventer.

4. Het NV project ofwel de oprichting van een Naamloze vennootschap. Daar mee wil de Stichting IJsselhoeven, naar voorbeeld van de NV Bergkwartier in Deventer, fondsen werven, waarmee ze zelfstandig gehavende hoeves kan aankopen en vervolgens kan exploiteren.

Voor meer info: www.ijsselhoeven.nl, info@ijsselhoeven.nl, IJsseldijk 93, 8194 LC Veessen, tel. 0578-631612, en voor de theatervoorstelling en repetities 0570-565503 of 06-29431261, e-mail: info@reactra.nl